

ლილა ზალვაშვილი

ორთოგრაფიული შენიშვნები

1. მასავით, მისავ

„თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმებში“ საგანგებოდ დგას -ვით-თანდებულის სხელის დაწერილობის საკითხი, ოღონდ არაა გაცემული პასუხი კითხვაზე: III პირის ნაცვალსახელური ფორმებიდან რომელია შართებული — მისსავით, მისავით, მასსავით თუ მასავით? როგორ ვწეროთ და წარმოვთქვათ: მის(ს)ავით ირჯება ან მშვენიერია თუ მას(ს)ავით?

დასახელებული ვარიანტებიდან მისსავით და მასსავით ფორმები დღეს იშვიათია.

მისსავით ფორმის ერთადერთი მაგალითი შევნიშნეთ 1917 წლის გაზეთ „საქართველოდან“ ციტირებულ ტექსტში:

მგონი მისსავით და მისდენი არავის უმთერია („ქელს“).

რამდენიმე ნიმუში გვაქვს მასსავით ფორმისა:

იბრძოლებს მისებრი შემართებით და მასსავით შესწირავს სამშობლოს ყველაფერს („თბ.“). ვერ შეესწრო მასსავით ამ ბედნიერებას („კომ.“). თითოეულს ჩვენგანს უნდა, რომ მასსავით ფიქრობდეს („სახ. გან.“). დააყლდა... მასსავით ტრაგიკულ ძმას („ახ. იერ.“).

მასავით ვარიანტი გავრცელებულია ენაში:

რგზო თაბუკაშვილი... მასავით [საბასავით] უტოვოთში ეძებს, ნამცეც-ნამცეც კრებს საქართველოს („თბ.“) სიძნელეებს მასავით სხვა ვერავინ მოუვლის („კომ.“). მასავით [ილიასავით] მძაფრად უნდა შეეუტოთ პარაზიტობის ყველაზე საშინ მსხვე („ცისკ.“). თავდადებული კაცი... მასავით ფარ-ხმალს არ დაფრიადა („კომ.“). მასავით არაიერ გვიყვარდა, მასავით არავის ვუჭერებდით, მასავით მოწიწებით არავის ვეძებოდით სკოლაში („ქელს“). შეგვირგინი ჭაბუკი შემოგვზვდა, რომელსაც ხელში მასავით შეგტუნა ბიჭი ეპირა („კომ.“). იდექით სიწმინდისფერ თოვლში მასავით ქათქათა თმებით („ილაზნ.“).

ვარიანტულ ფორმათა ორთოგრაფიული თვალსაზრისით დაცვა-სებისას სათანადო ნაცვალსახელური სისტემიდან უნდა ამოვიდეთ: ვის-სა-ვით, რა-სა-ვით კითხვებზე გვაქვს:

ა) ჩემ-სა-ვით, ჩვენ-სა-ვით, შენ-სა-ვით, თქვენ-სა-ვით;

ბ) მა-სა-ვით, ამა-სა-ვით, მაგა-სა-ვით, იმა-სა-ვით... მის-სა-ვით (>მისა-ვით). მათ-სა-ვით, თავის-სა-ვით (>თავისა-ვით), თავიანთ-სა-ვით;

ცოტას იტირებ შენაც, ჩემსავით, ცოტას, შენსავით, მეც ვაფიციენებ („ცისკ.“). მასაც ჩვენსავით აეგება ოდესმე გული? („ლს“). მობაქრენი თქვენსავით კეტს კი არ უშენდნენ თავში... ევაშთებოდნენ („ახ. ფერ.“). მათსავით განწირულიც ამიტომაც („ლს“). ნატალიამ... თავზე თავისავით გაღიჟული ცივი ხელი დაადო („ლს“). იუზილაც თავისავით ორიგინალურად აღნიშნა („ალაზნ.“).

მისხავით „ვისხავით“ ფორმის მოდელის კუთვნილებითის ფორმაც, მან პირის ნაცვალსახელის პარადიგმაში დამკვიდრებული. ეს კანონიერი ნასესხები ფორმა მან-ის ბრუნების შედეგად მიღებულმა **მა-სავით** ვარიანტმა განდევნა, **მასხავით** ერთეული კი **მისხავით** ფორმის ანალოგიით არის გაჩენილი და ორთოგრაფიულად უმართებულოა.

ამგვარად, **მასავით**, **მისხავით** (>**მისავით**), **მასხავით** სამეულის დან ენაში უპირატესობა მიენიჭა პირველს, ნელ-ნელა დავიწყებას მიეცა მეორე, ხოლო იშვიათობად იქცა მესამე, რომლის არამართებულობაზე საგანგებოდ უნდა გამახვილდეს ყურადღება. აქედან გამომდინარეობს, რომ III პირის **-ვით**-თანდებულიანი ნაცვალსახელე-ბიდან:

ა) ნორმაც: **მასავით**, **ამასავით**, **მაგასავით**, **იმასავით**, **მათსავით**, **ამათსავით**, **მაგათსავით**, **იმათსავით**;

ბ) ნოქველებული სწორი ფორმაც: **მისხავით** (> **მისავით**) და მისთ,

გ) დაუშვებელია **მასხავით** რიგის ფორმები.

-ვით თანდებულის ფუნქციური სინონიმია **-ებრ** თანდებული ენაში ჩვეულებრივია: **ვის-ებრ?** — **ჩემ-ებრ**, **შენ-ებრ**, **მის-ებრ**...

ვისებრ სრულყოფილებიდან შეიძლება მოკვეთილებინა? (ა. ბაქრ.). ჩემი ჩემებრ არცაა იცის („გეტ“). შენებრ მეც მელის მიწა ვით მსხვერპლსა (ილია). ჰყავდეს მისებრ ლამაზი (აკაკი). ასმათი შეწყვა, შევიდა, მათებრ სახმილი ჰგზებოდა („გეტ“). მოგჩვენები, ოღონდ ამათებრ უნდა მიცქირო შორიდან წხლოდ („ლს“).

აქ **-ებრ** კუთვნილებითთან საზიარო ფუძეებს დაერთვის. იგი შეიძლება შეგვხვდეს მიცემითში გაფორმებულ ნაცვალსახელეებთანაც:

აქა-იქ ლაფზე ეტყობოდა ჩემსავებ პატარა ნუკრის ნაფეხურები (ვაჟა). იგი სწავლობდა თავისი ქვეშევრდომებისაგან და ჰმორჩილებდა მათ, რომელთა არსებებში გრანობდა მისსამებრ „იღებთი წვას“ („ყო. ვაზ.“).

გაუფორმებელსა და მიცემითში გაფორმებულ ფუძეებზე დართული **-ებრ**-თანდებულიანი ფორმებიდან:

ა) მართებულია უშუალოდ ფუძეზე დართვის შემთხვევები: ვისებრ? — ჩემებრ, ჩვენებრ, შენებრ, თქვენებრ, მისებრ, მათებრ, ამისებრ, ამათებრ...

ბ) უმართებულოა -სა-ნიშნის ვარიანტები: ვის-სა-ებ(რ)? — ჩემ-სა-ებ(რ), შენ-სა-ებ(რ), მის-სა-ებ(რ)...

დიალექტურია როგორც -ებრ, ისე -ებ-სართიანი (რაე-დაკარ-გული) და -ებრ-ის წინა მან-იანი ფორმები (მ შემოინახება დანიშნულებისამებრ, მაგალითისამებრ, წესისამებრ და მისთ. ერთეულგზში).

დასკვნა: რეკომენდებულია, -ვით თანდებული დაერთოს მიცემითი გაფორმებულ -სა-სუფიქსიან ნაცვალსახელებს, -ებრ თანდებული კი — გაუფორმებელ ფუძეებს: ვისხავით? — ჩემსავით, შენსავით, მასავით, მისხავით... მაგრამ: ვისებრ? — ჩემებრ, შენებრ, მისებრ და ნისთ.

ვისხავით/მისხავით წყვილში უნდა ვწეროთ სხ, რომელიც ფონეტიკურ ნიადაგზე მარტივდება.

2. მასა და ჩემ(ს) შორის (შუა)

შორის თანდებული ძველთაგანვე მოსდევს ქართულს. ბრეპოზიციური დაერთობა მიცემითში გაფორმებულ, -სა-სუფიქსიან ნაცვალსახელებს, პოსტპოზიციური — უშუალოდ ფუძეს.

ჩავხედოთ ოთხთავს:

ა) შორის შენსა (ლ. 19,44). შორის თქუნსა (ი. 1,26). შორის მისა (ლ. 21,21). შორის მათსა (მ. 14,6). შორის ჩუენსა და შენსა (თქუნსა ც) (ლ. 16,26). შდრ.: შორის ჩემსა და შორის თქუნსა (პარაბ. ლექც. დაბ. 9,13).

ბ) ჩუენ შორის (მ. 13,56). შენ შორის (ლ. 11,35). თქუნ შორის (მ. 10, 20). მათ შორის (ლ. 22,24).

„ჩვენ შორის“ რიგის ფორმები ტრადიციულია და, თუმცა ახალ ქართულში ხანაინი ვარიანტიც გვხვდება, „ნორმებში“ უხანო მიცემითს ეძლევა უპირატესობა; რეკომენდებულია „ჩვენ შორის“ და არა „ჩვენს შორის“.

შორის ხშირად ორ ან მეტ სახელს ახლავს. სათანადო ნაცვალსახელურ კონსტრუქციაში ერთმანეთს ეცილება სხვადასხვა ფორმა. „ნორმების“ მიხედვით, პირის კუთვნილებითა ნაცვალსახელები მხოლოდ მიცემითში ფორმდება შორის, შუა თანდებულებთან; I—II პირის ნაცვალსახელები, როგორც წესი, ს-მოკვეცილი უნდა იყოს: „ერთადერთი ლიტერატურული გამოთქმები იქნება: მე და შენ შორის (ან შუა), მე და მას შორის (ან შუა), მე და თქვენ შორის. ჩემ და შენ შორის და მისთ. გამოთქმები უარყოფილ უნდა იქნეს. თუ პარ-

ველი პირის ნაცვალსახელი მეორე ადგილზე გადაისმის, მხოლოდ ამ შემთხვევაში მე-ს შეენაცვლება ჩემ: შენ და ჩემ შორის¹.

„ნორმებში“ ძირითადად I—II პირის ნაცვალსახელუბზეა საუბარი. გაკვრითაა ნათქვამი, რომ თანდებული „III პირის ნაცვალსახელთან უმეტეს წილად -თ-სუფიქსიან მრავლობითშია“ (ამთ შორის); არ არის გამოკვეთილი III პირის ნაცვალსახელის ფორმის საკითხი, როცა იგი შორის (შუა)-თანდებულისა და საქცევის პირველი შემადგენელია. ამასთან, მართებულადაა მიჩნეული მხოლოდ მე და შენ შორის რიგის შესიტყვება, ხოლო მიუღებლად — ჩემსა და შენს შორის — პარალელური ფორმის.

თითოეული ნაცვალსახელური ფორმის სათანადო სისტემაიდან ამოსვლით განხილვა-დაფასება, მათი ხმარების ტრადიციის გათვალისწინება საფუძვლად ქმნის სამივე პირისათვის დავუშვავთ კუთვნილებითან სახიარო ჩემს(ა) და მისთანა -ს(ა)-სუფიქსიანი (სავტრობისანი და უსავტრობო) ვარიანტების მართებულობა, ე. ი. ნორმად ვაქციოთ ჩემსა და მათს შორის და მისთ. გამოთქმებიც, სადაც შორის(შუა) თანდებულისწინა ვავერცობელ ფორმებში შინის გავლენით -ს სუსტდება და იკარგება ზეპირ მეტყველებაში, მაგრამ წერისას უნდა შევინარჩუნოთ.

რეკომენდებული საგანგებო ფორმების ნიმუშებია:

იმ დღეს სულ სხვანაირი, უხილავი ძაფი გაიბა ჩემსა და მას შორის („ახ-კომ.“). მილიცა ჩადგა ჩვენსა და აფხაზემს შორის („სახ. გან.“). ვიზარდა მანძილი შენსა და კაცად გამოსახულ ვერს შორის („ახ. კომ.“). მინ მკიცხა: რა განსავაყვება თქვენსა და რუსეთს შორის? მე ვუპასუხე — ისეთივე, როგორც რუსეთსა და თქვენს შორის („კომ.“). ქართველებსა და მათს შორის დამყარებულია წევობრული, კეთილშეზობლური ურთიერთობა. მათსა და ქართველებს შორის არასოდეს მომხდარა... კონფლიქტი („ახ. კომ.“).

მიცემითში გაუფორმებლობის მცდარი მაგალითებია:

მათსა და შენ შორის ისეთივე სივრცია, როგორც ცასა და დღამიწას... შორის („ლს.“). გაიმართება დისკუსიებიც მკითხველებსა და ჩვენ შორის („საგ. რესპუბ.“). აქ მოვიყვან ზოგიერთ დამაზახათებულ დიალოგს ჩემსა და მათ შორის („ლს.“). შერ. ძველად ჩვენ და თქვენ შუა ვალესილე მასვილი იდვა (აკაკი).

მართლწერის თვალსაზრისით საყურადღებოა III პირის მხოლოდობითის ფორმათა საკითხი: შორის (შუა)-თანდებულისა კონსტრუქციას აბასიათებს მასსა, მასა ნაცვალსახელური ფორმების პარალელიზმი (და კავშირის წინა პოზიციაში):

¹ თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, I, თბ., 1970, გვ. 122—123.

ა) ფილოსოფოსისათვის ენა მხოლოდ გამაშუალებელი... არ არის მასსა და სივანს შორის („ცისკ.“). განსხვავება [აქ] მასსა და თანამედროვე მეცნიერულ კონცეპტებზე მოდერნიზაციას შორის („ერთი“). მისმა ესოდენ გაბედულმა პოზიციამ მზარდი შეიტანა მასსა და ამომრჩეველებს შორის („სახ. გან.“). მასსა და პირად შემადგენლობას შორის მოხდა გაუთვალისწინებელი ინციდენტი („კომ.“). განა რა განსხვავება იყო მასსა და ადვარს შორის? („ცისკ.“). [მსახობი] თითქოს ვრძნობს მასსა და მამაკაცს შორის არსებულ დაძაბულობის უხილავ ძაფს („ნატურ.“).

ბ) უცხურებდა ამ ზღვარს მასა და ქალს შორის (ლს“). შეიქმნა ვაკუუმი მასა და ხალხს შორის („კომ.“). შდრ. ვინც... ემუქრებოდა მასა და მის ოჯახს („სახ. გან.“).

ერთი შეხედვით მასსა ამოსავალი ფონეტიკური ვარიანტია მასა ფორმისა. სინამდვილეში იგი ჩემსა, შენსა... ფორმების გვერდით სავარაუდოდ მისსა ფორმის ანალოგიით მიღებული ორთოგრაფიულად უმარტივებულ ვარიანტია.

ამგვარად, პრეპოზიციის (და კავშირის წინ) III პირისათვის კანონიერია როგორც საკუთარი მასა, ისე ნასესხები მისსა — „ვისსა — ჩემსა“ — ს ქალობის მოძველებული კუთვნილებითის ფორმა მან ნაცვალსახელის მიცემითის ფუნქციით.

მისსა/მის — მხოლოდობითის პოზიციური ვარიანტები — თითქმის განდევნილია ენიდან, მასა/მას ვარიანტები კი ხშირად გამოიყენება. გავრცელებულია მრავლობითის მათსა/მათს ფორმებაც.

ზემოთქმულის საფუძველზე შორის (შუა)-თანდებულის კონსტრუქციაში პირველ ნაცვალსახელურ წევრებად უნდა დაკანონდეს: ჩემსა, შენსა, ჩვენსა, თქვენსა, (ა)მასა, (ა)მისსა, (ა)მათსა, თავისსა, თავიანთსა — გავრცობილი ფორმები და კავშირის წინ, მეორე რივის წევრებად კი — იგივე უსავრცობო სანიანი ფორმები. გვექნება:

ვისსა (რასა) და ვის (რას) შორის (შუა)?

ჩემსა და მას შორის (შუა);

მასა და ჩემს შორის (შუა);

თავისსა და მათს შორის (შუა) და მისთ.

საკუთრივ ლაიერების წინააღმდეგი არა ვარ, მაგრამ, გაჩნია, ვისა და ვის ან რასა და რას შორის? („ლს“). ვარტყელიდან შემთხვეული თანხა ჩვენსა და მას შორის განაწილდება („ახ. იერ“). [ხოც] თითქოს უხილავ შუშას აპრილებს თავისსა და ქალს შორის („ლს“).

ამ ტრადიციული ლიტერატურულად გამოთქმების პარალელურად დასაშვებია აგრეთვე მწერლობაში ზეპირმეტყველებითი სასაუბრო ენიდან შემოსული და ძალზე მომრავლებული „მე და შენს შორის“ რიგის ფორმები.

ამგვარ წყვილში კეთენილებითი ნაცვალსახელით გადმოცე-
პული ატრიბუტული მსახდრელი სათანადო სახდრულის ფორმის
კვლობაზე სახელობითშია წარმოდგენილი; გვაქვს: ჩემი, შენი, მისი...
ნიმუში და: ნიმუში ჩემი, შენი, მისი...

ანალოგიურადვე ფორმდება III პირის ნაცვალსახელითა დეიქტურ-
ნაწილაკიანი ვარიანტებიც: ამისი, მაგისი, იმისი... ნიმუში, ანდა: ნი-
მუში ამისი, მაგისი, იმისი... ამით გვერდით ენაში გუხვდება ამის ნიმუ-
ში და ნიმუში ამისა-ს რიგის მასალაც, რაც სვამს პარალელურ ფორ-
მათა ურთიერთმიმართებისა და ნორმატიულობის საკითხებს.

ბრესის მონაცემების შეაწივლამ გვიჩვენა, რომ საანალიზო ნა-
ცვალსახელითა სხვადასხვანაირად გაფორმების ფაქტები აღიერიცხება
არა მხოლოდ სხვადასხვა ავტორთან, არამედ ერთი ავტორის ერთსა
და იმავე სტატიაშიც კი.

ჩვენ საგანგებოდ დავაკურდით ვახეთ „სახალხო განათლებაში“
გამოქვეყნებული ერთი კორესპონდენციის მასალას. საყურადღებო
სინტაგმები აქ სხვადასხვა ბრუნვაშია:

სახ. ა) ამისი სურვილი; ამისი საწინააღმდეგო შემთხვევა;
იმისი მტკიცება. შდრ. თავისი გამოხატულება. ბ) იმის მტკი-
ცება; იმის მოწმე; ი/ა მის თქმა; ამის მაგალითი (მომდევნო ფრა-
ზა, საწინააღმდეგო წამალი, საფუძველი, მიხუმათება, ინტერესი, გა-
მორიცხება, მიზეზი).

შიც. შის გავრძელება; იმის გამოსწორებას.

ნათ. ამის არა ერთი მაგალითის მოყვანა.

მოქ. იმის წყალობით; იმის შიშით; შის თაონობით დაარ-
სებული; შის რესპუბლიკად გადაქცევით (ე. ხოშტ.).

ამ კონტექსტების მიხედვით ენაში მოქმედებს პარალელური სის-
ტემები:

სახ.	(ა)მის-ი ნიმუშ-ი	ამის ნიმუშ-ი
შოთხ.	(ა)მის-მა ნიმუშ-მა	ამის ნიმუშ-მა
მიც.	(ა)მის ნიმუშ-ს	ამის ნიმუშ-ს
ნათ.	(ა)მის-ი ნიმუშ-ის	ამის ნიმუშ-ის
მოქმ.	(ა)მის-ი ნიმუშ-ით	ამის ნიმუშ-ით
ვით.	(ა)მის ნიმუშ-ად	ამის ნიმუშ-ად
წოდ.	(ა)მის-ო ნიმუშ-ო	ამის ნიმუშ-ო

ნათელია, რომ პრეპოზიციისა დეიქტურნაწილაკიანი ნაცვალსა-
ხელებსათვის თანაბრად დასაშვებია როგორც ბრუნებადი, ისე ნა-

თესაობითში გაქვავებული ფორმები; უამნაწილაკო ნაცვალსახელი კო ბრუნებადია ფრაზაში.

ამ ფონზე მიღლებელი ჩანს ნაცვალსახელის ფორმა გამოთქმებში: „მის თასობით დაარსებული“, „მის რესტრუქციად გადაქცევით“. ორსავე შემთხვევაში საჭიროა მის-ი მსახლვრელის ნაწილობრივ გაფორმება მოქმედებითში.

გავეცნოთ ნაცვალსახელთა პოსტპოზიცივაში ხმარების მასალასაც:

სახ. ამ სოფლებს ჩემი სახით შორდებოდა... წვლბელი ამისი, ამისი, ამისი — წყლებისა, ხეობებისა, მთებისა, ტყეებისა, სალიცავეებისა („ლს“). ნიჭი მქონდა ამის („აბ. კომ.“).

მიც. მივიღებთ საინტერესო მაგალითს იმისა... („სახ. გან.“). მე მტ-ნაქლებად კურსში ვარ იმისა, თუ... („სახ. გან.“).

ვით. ნაცვლად იმისა, რომ... გადავბრალოთ რომელიმე ხალხს („სახ. გან.“).

ამ რამდენიმე მაგალითით შეგვიძლია აღვადგინოთ სათანადო პარადიგმები:

სახ.	ნიმუშ-ი	(ა)მისი	(ა)მისა	ამის(ა)
მოთხ.	ნიმუშ-მა	(ა)მის-მა	(ა)მისა-მ	ამის(ა)
მიც.	ნიმუშ-ს	(ა)მის-ს	(ა)მისა-ს	ამის(ა)
ნათ.	ნიმუშ-ის	(ა)მის-ის	—	ამის(ა)
მოქმ.	ნიმუშ-ით	(ა)მის-ით	—	ამის(ა)
ვით.	ნიმუშ-ად	(ა)მის-ად	(ა)მისა-დ	ამის(ა)
წოდ.	ნიმუშ-ო	(ა)მის-ო	(ა)მისა-ვ	ამის(ა)

პოსტპოზიციურ ნაცვალსახელი-მსახლვრელი შეთანხმებულია სათანადო საზღვრულთან: მისი/ამისი ვარიანტის შემთხვევაში — ყველა ბრუნვაში, მისა/ამისა ვარიანტის შემთხვევაში კი პარალელურად დასაშვებია შეთანხმებაც და შეუთანხმებლობაც, რის გამოც ვიღებთ უბრუნველ, ნათესაობითში გაქვავებულ ფუძეებს.

რა იწვევს ბრუნვის ნიშანთა დაკარგვას (შეთანხმების მოშლას) და, მაშასადამე, ამისი/ამის(ა) ფორმათა პარალელიზმს?

გვჯიქრობთ, რომ „ამის ნიმუში“ და „ნიმუში ამისა(ა)“-ს მსგავსი მაგალითები ჩნდება სუბსტანტური მსახლვრელის (სათანადო კითხვის) ფორმის ანალოგიით; ნაცვალსახელური ყალიბის გასწორება ხდება შესაბამისი სახელური ყალიბის მიხედვით; შდრ.:

ა) რის(ი) ჯვარი? — (ა)მის(ი), ვაზის ჯვარი;

ვისი ქება? — (ა)მის(ი), შვილის, არავის(ი) ქება.

2 ნაცვლად თანღებული წარმოშობით ვითარებითბრუნვიანი ნაშენარი სახელია (ა. შანიჭე), რომლის მეწვეილე ნაცვალსახელიც ვითარებითშია.

